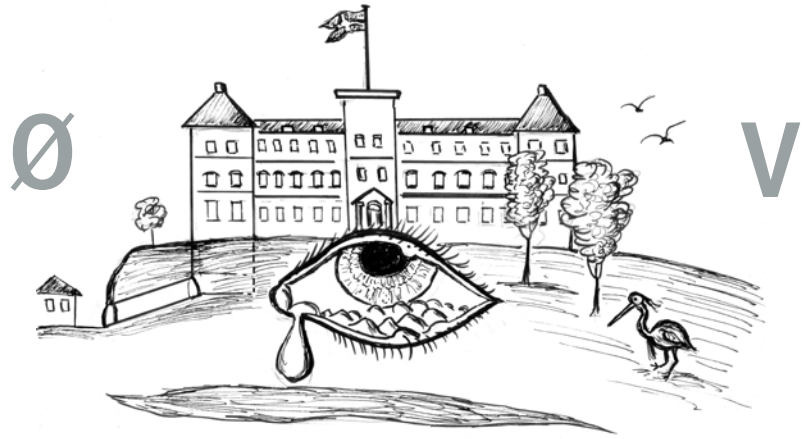

Af Mogens Norn

Danmarks første øjenhospital: Frederiksberg Slot 1856-58?

Frederiksberg Slot blev bygget 1699-09. Det var den danske konges slot, hvor Frederik IV kunne nyde livet på landet, langt udenfor landets hovedstad. København var dengang koncentreret indenfor voldene, overbefolket, uhygiejnisk.

I krigen mod Tyskland 1848-51 blev slottet benyttet som krigslazaret. I 1856 opstod der atter en alvorlig militær øjenepidemi (1,3) kaldet ægyptisk øjensygdom, fordi man mente, epidemien var overført gennem de fjendtlige tropper, måske helt fra Ægypten. Den første kom i 1807 med det engelske overfald på Danmark, den næste epidemi ved det slesvigske-holstenske oprør 1848-51 (9).

Frederiksberg Slot fungerede som øjenhospital (Lazaret for øiensyge) fra 12. september 1856 til 7. januar 1859 ifølge den samtidige militære kalender (3,4). En af de samtidige protokoller beskriver 63 soldater, som har lidt af den smitsomme øjensyge. De blev indlagt fra alle våbenarter: garderusar, garden til hest, jægerkorps nr. 1, 2 og 5, 1. Artilleriregiment, 1. Trainregiment og bataljonerne 4, 7, 10, 13-17. De

var indlagt i gennemsnit knapt 3 måneder ($5388:63 = 86$ dage) med yderværdi 31-202 dage, fordelt over to år. De fleste patienter er udskrevet til fortsat militær tjeneste, kun få er "casseret eller permitteret" (orlov). Den lange indlæggelsestid må nok til dels skyldes smittefaren. Utallige tunge regnskabsbøger er undersøgt af compaignichef Dahl eller Müller. Fornavne mangler.

Diagnosen er i alle protokoller anført som Ophthalmia granulosa, dog med få undtagelser, hvor øjnlægen skrev trachom. I dag kan vi gætte på chlamydia (trachom) eller i mildere tilfælde adenovirus, om end præauriculær adenitis aldrig er anført. Sjældnere har det vel drejet sig om difteri (membraner anført) eller syfilis.

Behandling: Der findes en nøje instruks, et skema, hvor patienternes navne og nummer er anført vertikalt og behandlingen horizontalt foroven på skemaet.

Det fremgår, at hver patient behandles en gang daglig med øjenvand og 1-2 gange ugentlig med mere intens terapi, forkortet som følger:

Pø bly foroven, Pn bly forneden,

Lø lapis foroven, Ln lapis forneden. Hermed menes ætsning eller drypning med blysalt eller sølvnitrat på papiller på conjunctiva palpebrae sup. eller inf. Sjældent ordineres Sg, som betyder sengeleje. Altså en behandling, målrettet den enkelte patient, den tids rationelle æts - terapi af papiller.

Den daglige belægning på øjenhospitalet var gennemsnitlig 56, yderværdi 15-168. Belægningen var størst i epidemiens første måneder (98-168), faldt så ret jævnt til under 20 fra august 1858, udregnet på basis af kopibog 25 b (4).

Patienterne lå i Frederiksberg Slots østre fløjs stueetage og i vestre fløjs bel- etage. (7). Bel etagen er første sal, en højloftet kongeetage. Østre fløj fungerede som kirke fra 1710 til 1852 ifølge præstelisten. Den smukke kirke fungerer atter i dag.

Det var i østfløjens kælder, lægen og statsmanden J.F. Struensee (1737-72) fik bygget et badeværelse til beroligende terapi med varmt og koldt vand til kong Christian VII, der var sindslidende. Kongen turde dog ikke gå ned ad den meget stejle og smalle trappe; men dronningen og Struensee benyttede trappen og

baderummet sammen. De to var forelskede...

Patienterne har næppe kunnet benytte dette baderum, fordi trappen var alt for snæver. Selvom de nok kunne trænge til et bad. Rummet lå tæt ved en underjordisk gang, der førte ned til Lakajgårdens mindre huse, der lå under bakken ved Roskildevej.

Patienterne i vestre fløjs bel-etage lå i den højloftede riddersal og i de tilstødende sale. De kunne fra sengene se op i de rigt smykkede lofter, stukkaturen og våbenskjoldene i hjørnerne, bl. a. de slesvig-holstenske våben, forenet i ét, - eller i spejlene, ophængt over og på siderne i balsalen, så man tidligere kunne se damerne. I loftsspejlet ned i kavalergangen (inter - mamma) og i sidespejlene (hvem, de andre dansede med). Nu stod sengene tæt og stemningen hos de øjensyge var en helt anden. I de andre sale var der skønne loftsmalerier, der stadig kan beundres.

Lægerne på det militære øjenhospital efter rang og løn var:

Fungerende overlæge Andreas Gerner (ældst af rang, militærlæge fra 1835 (3-5)); Fungerende overlæge F.W.T. Bricka (militærlæge fra 1842, hvor man krævede medicinsk kirurgisk eksamen for optagelse i Hærens Lægekorps (3,4,6)) og underlæge J.C.Bendz (5).

Andreas Gerner (1807-1867) fik "kun" kirurgisk eksamen, det var i 1834 med "anden karakter med fortrin". Man kunne nedsættende kalde ham for barberkirurg, men det er ikke korrekt. Han var uddannet ved det kirurgiske Akademi i Bredgade, som var nabo til det kongelige Frederiks Hospital, Danmarks lærde hospital, der samarbejdede med Akademit. Gerner var dog ikke uddannet som "akademisk" læge, hvilket fra 1847 blev krav for Hærens Lægekorps (6). Gerner blev kompagnikirurg i København fra

1835, konstitueret overlæge 1850-64, afskediget som overlæge 19.

december 1864, derefter underlæge i København efter krigen.

Jacob Christian Bendz (1802-1858) fik ligeledes kun kirurgisk eksamen. Det var med udmærkelse i 1825. Han studerede i udlandet 1827-29, blev derefter reservekirurg ved Frederiks Hospital, dr.med. 1836, titulær professor 1838. - Regimentskirurg fra 1831, kaptajnsrang fra 1835.

I modsætning til de andre militærlæger på øjenhospitalet var Bendz dybt interesseret i den ægyptiske øjensygdom. I 1856 blev Bendz medlem af Kommissionen angående den ægyptiske øjensygdom, viceformand ved den oftalmologiske kongres i Bryssel 1857 (Congrès d' ophthalmologie de Bruxelles) og medudgiver af Hospitalstidende 1848-57 (5).

Bendz kan betragtes som Danmarks første ledende øjenlæge på det første øjenhospital i landet.

J.C. Bendz var ældste søn af etatsråd, borgmester Lauritz Martin B. - "Vores" J-C- Bendz dør 1864 under den fatale krig mod Tyskland og Østrig.

Hans broders søn Viggo Bendz blev i 1864 konstitueret militær-underlæge på Frederiksberg Slot (feltlazaret, af tredje linie), senere læge ved Pensionatet for Åndssvage, Fasangården og alment praktiserende læge på Frederiksberg. Censor i zoologi ved Landbohøjskolen 1874.

Diskussion.

Frederiksberg Slot fungerede som Danmarks første øjenhospital fra 1856, men det var kun for militæret. Det første civile øjenhospital var først fra slutningen af 1864, nemlig Sct. Annae Hospital på hjørnet af Amaliegade og Sct. Annae Plads. Den nye øjenepidemi var så voldsom, at patienter fra Kommunehospital (indviet 1863), fra 1 og 4. Afdeling måtte overflyttes til "filialet" Sct. Annae,

vedtaget af borgerrepræsentationen den 19. december 1864.

Sct. Annae Hospital havde lige været feltlazaret ligesom Frederiksberg Slot 1864 for alle slags sygdomme i den ulykkelige krig, hvor Danmark mistede 1/3 af kongens landområde: det tysksindede Holsten (som f. eks. Lehmannfamilien stammede fra) og det mest dansksindede Slesvig. Preussen fik Slesvig, Østrig fik Holsten.

Feltlazaret i tredje linie Sct. Annae fungerede fra 18 maj til 26 august 1864, behandlede i alt 341 patienter (3). I journalprotokol 1 findes diagnoser på 251 patienter, hvoraf 26% havde krigsskader, 26% scabies, 8% diarrhoe, 7% gigtfeber, 6% gonorrhoe, færre havde syfilis, tyfusfeber, bronchitis, tuberkulose etc. - Sygdomsfordelingen svarer nogenlunde til det samtidige feltlazaret på Frederiksberg Slot 1864.

På det efterfølgende øjenhospital på Sct Annae blev patienterne behandlet af overlæge (Georg Carl) Heinrich Lehmann (1815-90), som var tysksindet ligesom sin fader, mens broderen Orla Lehmann kæmpede politisk for Danmarks sag (8).

Øjenlæge Heinrich Lehmann var forstander for den kommunale øjenklinik i Frelsens Arbejdshus på Christianshavn 1864-77; han blev huslæge ved Blindeinstituttet på Kastelsvej i København 1872-90, titulær professor 1854, men ikke fagets første virkelige professor. - Vores fags førende historiker, Gordon Norrie, mener, at " den modgang Lehmann mødte, måske til dels kunne skyldes hans tyske afstamning". Lehmann var i hvert fald en dygtig øjenlæge. Specialet blev endelig anerkendt og professoratet omsider oprettet i 1888 (Hansen Grut).

På Sct Annae Øjenhospital blev behandlet 331 civile øjenpatienter; de fleste var under 16 år. Maximalt var der indlagt 56 patienter samtidigt.

Referencer: www.oftalmolog.com ■